

بررسی رابطه ی تعلیم و تربیت در خانواده و پذیرش مسئولیت با همنوعان در اجتماع

(مطالعه موردی: دانش آموزان دوره ی ابتدایی شهر کلات نادری)

زهرا شجاعی سیرزار

کارشناسی زیست جانوری

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه ی تعلیم و تربیت در خانواده و پذیرش مسئولیت با همنوعان در اجتماع (مطالعه موردی: دانش آموزان دوره ابتدایی شهر کلات نادری) می باشد، روش انجام تحقیق نیمه تجربی و طرح تحقیق از نوع پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل می باشد، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش آموزان دختر دوره ی ابتدایی شهر کلات نادری به تعداد ۲۵۰۰ نفر بود. حجم نمونه با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ساده ۶۰ نفر انتخاب گردید، برای گردآوری داده ها از پرسشنامه دیدگاه خانواده ها درباره تعلیم و تربیت تیلور (۲۰۰۵) استفاده شده است که شامل ۴۸ گویه می باشد، در روش نمره گذاری، هر گویه دارای ۵ پاسخ می باشد که در مقوله های هیچ، نمره ۱؛ کم، نمره ۲؛ تا حدی، نمره ۳؛ زیاد، نمره ۴ و خیلی زیاد، نمره ۵ تعلق می گیرد، برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون "تحلیل کواریانس" استفاده شده است، به منظور تجزیه و تحلیل آماری داده های پژوهش از آزمون t تک گروهی، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چند گانه استفاده شد، نتایج تحقیق عبارت بود از نیازهای اساسی انسان برای شناخت و قرارگیری در مسیر صحیح تربیت و پذیرش مسئولیت در زندگی، آشنایی با هدف است. زیرا بدون شناخت هدف امکان انحراف از مسیر صحیح تربیت وجود دارد از همین رو، اولین شرط هماهنگی فعالیت های تربیتی، داشتن هدف است که می باید برنامه ها و فعالیت های مربوط را هدایت کند. لذا ضروری است که برنامه ریزان تعلیم و تربیت، هدف از تربیت متریبان را مشخص نمایند.

واژه های کلیدی: تعلیم و تربیت، خانواده، پذیرش مسئولیت با همنوعان

مقدمه

خانواده، نخستین نهاد اجتماعی است که فرد در آن پا به عرصه زندگی می‌گذارد و اولین پایه‌های تربیت و تعلیم در آن گذارده می‌شود. وجود محبت و عاطفه در خانواده رمز سعادت و خوشبختی انسان است و کلید بسیاری از مشکلات و راه جلب احترام و رعایت حقوق دیگران است. عاطفه، عشق و محبت به فرزندان، می‌تواند اراده متزلزل و روح آشفته آنان را درمان کند و آنان را به زندگی سعادت‌مند و موفق امیدوار سازد. لذا برای تربیت و پرورش درست فرزندان، باید محیطی ایجاد کرد که در آن درگیری و اختلافی نباشد. محبت و صداقت، ایمان و عشق به خوبی‌ها، صمیمیت، وحدت و اتحاد می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات باشد، بی‌شک خانواده، به عنوان نهادی مقدس و بی‌بدیل، نخستین، مهم‌ترین و اصلی‌ترین پرورشگاه و آموزشگاه فرد محسوب می‌شود و یکی از نهادهای آموزشی و پرورشی عمده جامعه است. بنابراین بیان هر گونه سخن و اندیشه‌ای درباره تربیت کودکان و نوجوانان و داشتن هر گونه انتظاری از آنان بی‌توجه به نقش حیاتی خانواده، سخن و اندیشه‌ای نادرست قلمداد می‌شود و انتظاری عبث و بیهوده است (حسینی و همکاران، ۱۳۹۷).

بی‌دلیل نیست که اکثر روان‌شناسان، مشاوران و متخصصان تعلیم و تربیت در فرایند مطالعه ناهنجاری‌های رفتاری و عاطفی کودکان، ریشه رفتارهای ناهنجار را در گذشته فرد، یعنی در دوران کودکی و در بستر خانواده جستجو می‌کنند. زمانی که با ناهنجاری‌های رفتاری و عاطفی، مانند لجبازی، شبا‌داری، ناخن جویدن، پرخاشگری، دزدی و دروغ‌گویی کودکان روبه‌رو می‌شویم و قدم به قدم به عقب باز می‌گردیم و شرایط رشد کودک را از بدو انعقاد نطفه، دوران بارداری مادر و دوران شیرخوارگی تا زمان حاضر مورد مطالعه قرار می‌دهیم، ملاحظه می‌شود که این گونه رفتارها در اکثر موارد معلول هستند، نه علت. بی‌شک علت‌ها را در درجه نخست در خانواده و در رابطه با مثلث مقدس پدر و مادر و فرزند و در قدم بعدی در مدرسه و در رابطه با معلمان و مربیان و سپس در عرصه جامعه باید مورد مطالعه و بررسی قرار داد، کودکان پیش از ورود به دبستان، بر اثر آموزش و پرورش غیر رسمی و با استفاده از قدرت یادگیری، تقلید و الگوبرداری، رفتارها و مهارت‌های گوناگون را در خانواده یاد می‌گیرند و به کار می‌بندند. از این رو، شایسته است پیش از ورود آنان به مدرسه، رفتارها و مهارت‌های مورد نظر را با برنامه ریزی و از طریق آموزش و پرورش مناسب و سازمان یافته، به تدریج، آگاهانه و با شکیبایی به آنها آموخت. از این رو، از نظر متخصصان آموزش و پرورش، آموزش مادران و پدران در دوره پیش از دبستان و ارتقای سطح آگاهی آنان به عنوان یک راهبرد پیشگیری همواره از اهمیت خاصی برخوردار است. آموزش خانواده‌ها از این فکر نشأت می‌گیرد که توانایی مادران و پدران در امر تعلیم و تربیت فرزندان‌شان در گرو دانایی آنان در زمینه دانش روان‌شناسی و دانش‌های وابسته است. بخشی از دانش‌هایی که ضرورت دارد هر مادر یا پدری هر چه زودتر با آن آشنا شود، دانش مربوط به تعریف تعلیم و تربیت، هدف‌های تعلیم و تربیت، روان‌شناسی رشد و دانش مربوط به اصول فرزندپروری و شیوه برقراری رابطه با فرزند در فرایند رشد است (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۷).

در مکتب مقدس اسلام، انتظارها، تکالیف، حقوق و وظایف انسان‌ها دو جانبه و به طور متقابل هستند. اگر شوهر نسبت به زن حقوقی دارد، زن هم نسبت به شوهر حقوقی دارد. به همین ترتیب اگر والدین نسبت به فرزندان وظایفی دارند، فرزندان هم نسبت به والدین وظایفی دارند. بدین منوال معلم نسبت به شاگرد و شاگرد نسبت به معلم، رهبری کنندگان نسبت به رهبری شوندگان و رهبری شوندگان نسبت به رهبری کنندگان دارای حقوق و انتظارهای متقابل هستند که هر دو جانب باید رعایت کنند، مشکل یا مشکلات هنگامی آغاز می‌شود که انسان‌ها به این رابطه دو جانبه یا متقابل توجه نمی‌کنند و فقط یک جانب به وظایف خود عمل می‌کند، انتظارهای خود را مطرح می‌نماید و اصرار می‌ورزد. برای مثال، اکثر مواقع پدران و مادران به طور

یک جانبه از فرزند یا فرزندان خود، انتظاراتی را مطرح می‌کنند و چنین اظهار می‌کنند: «ما از شما انتظار داریم این گونه رفتار کنید، ما از شما انتظار داریم این گونه باشید و مانند آن». اما کمتر می‌اندیشند که فرزند یا فرزندان آنان نیز از والدین انتظاراتی دارند که والدین باید مسئولانه، صمیمانه و صادقانه و به موقع به آنها پاسخ دهند. در غیر این صورت، یعنی عدم توجه و پاسخگویی به انتظارات فرزند، مسایل و مشکلات گوناگون، نامنی‌ها و آشفتگی‌های روانی و عاطفی به وجود می‌آورد (سلیمانی فر، ۱۳۹۰).

بنابراین آموزش خانواده‌ها به خصوص در دوره پیش از دبستان به طور مضاعف احساس می‌شود. در برنامه آموزش خانواده، توجه به نیازها، انتظارات و تأکید بر آموزش مهارت‌های اساسی کودکان، توسط مادران و پدران و مربیان جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است. از این رو، با قاطعیت باید گفت که نظام آموزش و پرورش، هیچ گاه بدون آموزش خانواده‌ها و مشارکت خانواده‌ها موفق نخواهد شد. به بیان دیگر آموزش خانواده، امری واجب است؛ زیرا خانواده‌هایی که فرزند در دوره پیش دبستانی دارند بیشتر به حمایت‌های آموزشی، اجتماعی و اقتصادی نیاز دارند و باید بیشتر در برنامه‌ها و فعالیت‌های آموزشی، پرورشی و توان‌بخشی فرزندانشان مشارکت داده شوند (شرفی، ۱۳۹۷).

هدف نهایی تعلیم و تربیت، رشد و شکوفایی توان‌های بالقوه فرد به طور همه جانبه است. همان طور که در تعریف تعلیم و تربیت ذکر شد، ما به دنبال رشد و شکوفایی توان‌های بالقوه فرد به طور همه جانبه هستیم؛ یعنی می‌خواهیم انسانی داشته باشیم که از تمام جهات جسمش، ذهنش، عقلش و عواطفش رشد یافته باشد، نتایج تحقیقات و مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که پیشرفت تحصیلی، شکست تحصیلی و ترک تحصیل، نتیجه عوامل متعددی است که برخی از آنها عبارتند از: محیط خانه و خانواده، رسانه‌های ارتباط جمعی، گروه همسالان و همگنان، محیط روانی دانش‌آموزان، انگیزش، ویژگی‌های شخصیتی، توانایی و معلومات گذشته، انتظارات معلم و مدرسه، و... که هرکدام از عوامل ذکر شده هم می‌تواند تضمین‌کننده سلامت و موجبات رشد و ترقی فرد باشد و هم زمینه را در جهت گرایش به بزهکاری و ارتکاب جرم و جنایت فراهم کند (صالحی و همکاران، ۱۳۹۸).

میرکمالی (۱۳۹۵) نقش خانواده در رشد فرزندان را بسیار مؤثر می‌داند و آن را منبع اصلی انتقال مهارت‌ها معرفی می‌کند: خانواده منبع اصلی انتقال مهارت‌های اساسی، رفتارها، عادت‌ها و میراث فرهنگی به فرزندان است. در حقیقت آینده و تقدیر کودکان بستگی به شرایط و طرز عمل خانواده‌ها دارد. فقیر و غنی، تحصیل کرده و بیسواد، مذهبی و غیرمذهبی بودن خانواده و خیلی از مسائل دیگر در شخصیت کودکان تأثیر می‌گذارد.

شعاری‌نژاد (۱۳۹۸) وضعیت اقتصادی خانواده را بسیار مؤثر در شخصیت فرزند می‌داند و بیان می‌کند: کودکی که در خانواده فقیر پرورش می‌یابد، همواره در عدم اطمینان خاطر و احساس حقارت رشد می‌کند. تعلق داشتن به یک خانواده ثروتمند، رضایت خاطر کودک را در کسب شهرت اجتماعی بیمه می‌کند. در صورتی که تعلق به یک خانواده فقیر به طور قطع شهرت اجتماعی پایینی را برای کودک در بر خواهد داشت.

انواع سنخ‌های شناختی، فرآیندهای رشد تفکر، خودتصوری، روابط گروهی، روابط معلم و شاگرد، فرصت‌های آفرینندگی و کسب تجارب به طور عمیقی تحت تأثیر طبقه اجتماعی خاصی هستند که کودک در آن متولد شده و رشد یافته است. او به رابطه تحصیلات والدین و علاقه به تحصیل دانش‌آموزان اشاره می‌کند و چنین می‌گوید: کودکی که در خانه‌ای زندگی می‌کند که اهل خانه، اهل علم و ادب هستند و در آنجا علاقه و رغبت به بحث و گفتگو درباره اندیشه‌های نو، اختراعات و اکتشافات جدید وجود دارد، بیشتر از کودکی که در خانه درباره کتاب‌ها و موضوع‌ها و اکتشافات جدید صحبت نمی‌شود، آماده شرکت در

بحث‌ها، درک مسائل جدید و احياناً هماهنگی و سازگاری با آن‌ها خواهد بود. در هر حال کودکانی که والدین آنها از تحصیلات خوبی برخوردارند، احتمالاً بیشتر از سایر کودکان علاقه‌مند خواهند بود که در تحصیلات خود توفیق داشته باشند، خانه جایی است که زندگی در آن آغاز می‌گردد و علی‌رغم تمایل جوانان در دوران جوانی به رهایی از قیود و محدودیت‌های خانوادگی، نبودن روابط مطلوب و همبستگی‌های خانوادگی اثر مخربی به ویژه در سنین نوجوانی بر جای می‌گذارد در خانواده‌ای که پدر نیست و مادر نیز سخت مشغول کار است، و یا بر اثر اعتیاد والدین، طلاق والدین و عوامل دیگر، نابسامانی‌هایی در خانواده به چشم می‌خورد. احتمالاً فرزندان به فرار از مدرسه، دزدی، و... دیگر رفتارهای بزهکارانه دست می‌زنند. (نوابی‌نژاد، ۱۳۹۲).

مسئولیت پذیری

مسئولیت پذیری، مفهومی است که انسان‌ها همواره در زندگی فردی و اجتماعی خود با آن ارتباط دارند. انسان به لحاظ گستره وسیع ارتباط خویش، مسئولیت پذیری زیادی در حوزه‌های مختلف دارد. حوزه‌های مسئولیت پذیری انسان می‌تواند در ارتباط با خالق خویش، در ارتباط با خانواده، جامعه و محیط زیست تعریف گردد که نسبت به هر یک دارای مسئولیت بوده و وظیفه‌ای بر عهده دارد. رشد و کمال انسان چه از لحاظ روحی و فردی و چه از لحاظ اجتماعی به مسئولیت پذیری او ارتباط دارد؛ زیرا اهتمام افراد نسبت به اداره و مدیریت امور و واکنش مسئولانه نسبت به پدیده‌های پیرامون خویش، رشد اخلاقی و انسانی را در بر خواهد داشت و همچنین به لحاظ افزایش رفاه اجتماعی و تسکین روانی افراد جامعه فوق العاده تأثیرگذار خواهد بود. مسئولیت از جمله مفاهیمی است که همواره درباره انسان گفته می‌شود، به محض این‌که از انسان و رفتارش سخن گفته می‌شود این مفهوم نیز برجسته می‌گردد. هر فردی که در محیط خویش، صرف نظر از هر محیطی، زندگی می‌کند، ناگزیر به نحوی با این مفهوم سرو کار دارد. گاه نسبت به خانواده‌اش و زمانی به جامعه و در همه احوال مسئول رفتار خود می‌باشد. انسان حتی نسبت به حیوانات و محیط زیست نیز مسئول است. بی‌توجهی به این مفهوم به گونه‌ای انسان را دچار خودخواهی کرده و پیوند خویش را در رابطه با عناصر و عواملی که به نحوی در سرنوشتش مؤثرند سست می‌نماید. مسئولیت پذیری افراد، امروزه به عنوان یک کلید واژه مهم در رشته‌های علوم انسانی از جمله علوم دینی، مدیریت، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و... به کار رفته و هر یک از جنبه‌ای خاص بدان می‌پردازند (طباطبایی، ۱۳۹۲).

هر فردی از منظرهای مختلف تکالیفی بر دوش خود دارد و یا به تعبیر دیگر مسئولیتی بر عهده او است. از آن‌جا که انسان در ارتباط با سطوح مختلف از جمله ارتباط با خالق خویش، ارتباطات اجتماعی و ارتباط محیط زیستی است، نوع مسئولیتش نیز متفاوت است. برای روشن شدن ابعاد کامل بحث سطوح مختلف مسئولیت پذیری انسان را بیان می‌کنیم (شرفی، ۱۳۹۷).

مسئولیت انسان در برابر خالق

انسان موجودی است که خداوند متعال از میان موجودات دیگر او را برگزید و به وی امانتی داد که دیگر موجودات فاقد آن بودند: «إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا» (احزاب، ۷۲). ما امانت (تعهد، تکلیف، مسئولیت و ولایت الهیه) را بر آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه داشتیم آنها از حمل آن ابا کردند و از آن هراس داشتند، اما انسان آن‌را بر دوش کشید؛ او بسیار ظالم و جاهل بود (قدر این مقام عظیم را نشناخت و به خود ستم کرد).

خداوند متعال برای به کمال رساندن انسان یکسری تکالیف و وظایفی را نیز توسط پیامبران ابلاغ نمود. از جمله این تکالیف ستایش و عبادت او است. مهم‌ترین وظیفه بشر عبادت خداوند متعال است: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (ذاریات، ۵۶). در این آیه اساساً هدف خلقت جن و انسان را عبادت دانسته است.

پس اولین و مهم‌ترین مسئولیت بشر در برابر خداوند متعال است و روز محشر از انجام تکالیف او سؤال خواهد کرد. بنابر این اگر انسان در مقابل این نعمت ارزش‌مند که خداوند برای هدایتش به او ارزانی داشته، احساس مسئولیت نکند پر واضح است حیاتی پوچ و بی‌هدف خواهد داشت و هرگز به مقام والای انسانیت نائل نمی‌شود و این‌جا است که ضرورت مسئولیت‌پذیری در برابر خداوند متعال مشخص می‌شود (طباطبایی، ۱۳۹۲).

مسئولیت در برابر خانواده

هر فردی نسبت به پدر و مادری که او را متولد کرده و رشد داده‌اند مسئول است. او باید به آنها احترام گذارد و نسبت به کسب رضایت ایشان بکوشد. اگر چنین فردی ازدواج کرد نسبت به همسر و فرزندان به لحاظ تأمین معاش و یا تکالیف دیگر مسئول است. اگر افراد نسبت به خانواده خویش بی‌مسئولیت باشند زمانی نخواهد پایید که نظام خانواده سست شده و نسل بشر به انقراض خواهد گرایید (سعدی، ۱۳۹۲).

مسئولیت نسبت به جامعه

رشد و پیشرفت هر جامعه‌ای در گرو انسان‌های مسئولیت‌پذیر است. اشخاص مسئولیت‌پذیر پاسخ‌گو هستند و به علت پاسخ‌گو بودن قابل اعتمادترند. در این صورت است که جامعه نیز مسئولیت‌های بزرگ‌تری به این افراد می‌دهد. به عبارت دیگر، سرنوشت افراد جامعه به دست این افراد خواهد بود. افراد اگر نسبت به جامعه خود احساس وظیفه کنند عاملی مهم در پیشرفت اجتماع خواهند بود و می‌توانند به تقویت سطح روابط، برطرف کردن مشکلات، برآورده کردن حوائج و نیازمندی‌ها و... اقدام کنند. همچنین مسئولیت‌پذیری باعث آرامش روانی و امنیتی جامعه گردیده و مانع از هم‌گسیختگی، تفرقه و اختلاف در اجتماع خواهد گردید. اگر هر فردی صرفاً نفع شخصی خویش را در نظر بگیرد و صرفاً به دنبال خواسته‌های خود برود و به محدودیت‌های موجود توجه نکند، مشکلات بسیاری برای خود و دیگران به وجود خواهد آورد (سعدی، ۱۳۹۲).

مسئولیت فرد نسبت به جامعه از منظر اسلام دایره گسترده‌ای از رفتارهای اجتماعی را شامل می‌شود که در قالب کمک به ضعیفان، رعایت حقوق اجتماعی هم‌نوعان، مشارکت در امور فرهنگی و دینی؛ مانند شرکت در نماز جماعت، جمعه، مشارکت در دفاع از کشور، جهاد، انفاق، امر به معروف و نهی از منکر و... مشارکت در امور اجتماعی و احساس وظیفه و بی‌تفاوت نبودن در برابر مسائل اجتماعی آن‌قدر مهم است که پیامبر خدا (ص) کسی را که چنین مسئولیت‌پذیری و اهتمام به مشکلات مسلمانان نداشته باشد را از دایره اسلام خارج کرده است: «مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ»؛ کسی که صبح کند و اهتمام به امور مسلمانان نرزد از آنان نیست (طباطبایی، ۱۳۹۲).

مسئولیت نسبت به محیط زیست

انسان نه تنها نسبت به انسان‌ها، بلکه در برابر محیط زیست خویش نیز مسئول است. او نباید آب‌ها و هوا را آلوده کرده و یا درختان را که به منزله ریه‌های زمین هستند از بین ببرد، زیادی روی انسان در بهره‌گیری از منابع طبیعی اکوسیستم موجود

در زمین را دچار مشکل کرده و اختلالات فراوانی را به وجود آورده است. به گونه‌ای که حتی هوای کره زمین هم تحت تأثیر قرار گرفته و موجب آب شدن یخ‌های قطب و یا بروز سیل و خشک‌سالی‌های غیر معمول شده است. بی‌توجهی و شانه خالی کردن برخی از انسان‌ها از مسئولیت‌پذیری نسبت به محیط زیست علاوه بر ایجاد خطرات عمده برای انسان‌های هم‌نوع خود، منجر به انقراض گونه‌های متعدد گیاهی و جانوری شده‌اند و چرخه حیات را دچار اختلال نموده‌اند، بر اساس آنچه که ملاحظه گردید. انسان از منظرهای مختلف دارای ارتباط با غیر خود می‌باشد این ارتباط شامل خداوند، خانواده، افراد اجتماع و محیط زیست می‌باشد که نسبت به هر یک دارای مسئولیت بوده و وظیفه‌ای بر عهده دارد. رشد و کمال انسان چه از لحاظ روحی و فردی و چه از لحاظ اجتماعی به مسئولیت‌پذیری او ارتباط دارد؛ زیرا اهتمام افراد نسبت به اداره و مدیریت امور و واکنش مسئولانه نسبت به پدیده‌های پیرامون خویش، رشد اخلاقی و انسانی را در بر خواهد داشت و همچنین به لحاظ افزایش رفاه اجتماعی و تسکین روانی افراد جامعه فوق العاده تأثیرگذار خواهد بود (خاکپور، ۱۳۹۴).

سوالات پژوهش

رابطه‌ی تعلیم و تربیت در خانواده بر پذیرش مسئولیت با هم‌نوعان در اجتماع در دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شهر کلات نادری موثر می‌باشد.

روش پژوهش

روش انجام تحقیق نیمه تجربی و طرح تحقیق، پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل می‌باشد، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه‌ی دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شهرکلات نادری به تعداد ۲۵۰۰ نفر بود. حجم نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده ۶۰ نفر انتخاب گردید، برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه دیدگاه خانواده‌ها درباره‌ی تعلیم و تربیت تیلور (۲۰۰۵). این پرسشنامه برای جامعه‌ی ایران ساخته شده است و شامل ۴۸ گویه می‌باشد، در روش نمره‌گذاری، هر گویه دارای ۵ پاسخ می‌باشد که در مقوله‌های هیچ، نمره ۱؛ کم، نمره ۲؛ تا حدی، نمره ۳؛ زیاد، نمره ۴ و خیلی زیاد، نمره ۵ تعلق می‌گیرد، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون "تحلیل کواریانس" استفاده شده است، به منظور تجزیه و تحلیل آماری داده‌های پژوهش از آزمون t تک‌گروهی، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این بخش با توجه به فرضیه اصلی تحقیق، ابتدا نمرات کلی دانش‌آموزان در آزمون سنجش استخراج شد و سپس نمرات دانش‌آموزان و همچنین نمرات آنان در آزمون به تفکیک گروه‌های پژوهشی استخراج شد. سپس میانگین و انحراف معیار نمرات محاسبه شد، که جدول توصیفی هریک در ادامه می‌آید:

میانگین و انحراف معیار نمرات آزمون دانش‌آموزان در پیش‌آزمون و پس‌آزمون به تفکیک گروه‌های پژوهشی در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول (۱) جدول میانگین نمرات آزمون تعلیم و تربیت و پذیرش مسئولیت به تفکیک گروه‌های پژوهشی

تعداد	تفاضل میانگین نمرات پیش آزمون و پس آزمون	پس آزمون		پیش آزمون		آزمون - نمره گروه
		انحراف معیار	میانگین نمره	انحراف معیار	میانگین نمره	
۳۰	۰/۹۱۵۷	۲/۵۷	۱۷/۵۱	۳/۲	۱۶/۶	آزمایشی
۳۰	-۰/۰۳۲	۱/۳۵	۱۸/۸۴	۱/۵۹	۱۸/۸۷	گواه
-	-	-	-۱/۳۳	-	-۲/۲۷	تفاضل میانگین نمرات

همانطور که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود، میانگین و انحراف معیار برای گروه آزمایش در پیش آزمون و پس آزمون دانش‌آموزان به ترتیب (۱۶/۶، ۳/۲) و (۱۷/۵۱ و ۲/۵۷) و برای گروه گواه (۱۸/۸۷، ۱/۵۹) و (۱۸/۸۴ و ۱/۳۵) است. همچنین تفاضل نمرات پیش آزمون و پس آزمون برای گروه آزمایش (۰/۹۱۵۷) و برای گروه گواه (-۰/۰۳۲) می‌باشد. میانگین نمرات پیش آزمون دانش‌آموزان آزمایشی ۲/۲۷ نمره کمتر از گروه گواه است. میانگین نمرات پس آزمون دانش‌آموزان گروه آزمایشی، ۱/۳۳ نمره کمتر از میانگین نمرات گروه گواه است.

نمودار (۱) مقایسه کلی دانش‌آموزان به تفکیک گروه‌های پژوهشی

سوال شماره (۱). رابطه‌ی تعلیم و تربیت در خانواده بر پذیرش مسئولیت با هم‌نوعان در اجتماع در دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شهر کلات نادری موثر می‌باشد. این بررسی با بکارگیری آزمون کلموگورف - اسمیرنوف^۱ انجام شده است.

جدول (۲) آزمون کلموگورف اسمیرنوف یک نمونه‌ای

آزمون	تعداد	میانگین	انحراف معیار	سطح معناداری
پیش آزمون	۶۰	۱۷/۷۷	۲/۷۳	۰/۰۱
پس آزمون	۶۰	۱۸/۲	۲/۱۷	۰/۰۹

^۱ Kolmogorov-Smirnov

فرض صفر در این آزمون‌ها پیروی داده‌ها از توزیع نرمال می‌باشد. بنابراین اگر p -value در این آزمون از ۰/۵ بیشتر باشد فرض صفر پذیرفته شده و توزیع داده‌ها نرمال تلقی می‌شوند. ولی آن چه مشاهده می‌شود، p -value برابر با ۰ است (یعنی کمتر از ۰/۵) در نتیجه داده‌ها نرمال نیستند.

پس نمی‌توانیم از تحلیل کواریانس استفاده نماییم و باید به سراغ آزمون‌های ناپارامتری برویم مانند آزمون t در ناپارامتریک (من ویتنی) و یا کروسکال والیس در ناپارامتریک برویم، هرچند در این حالت دیگر قادر به کنترل اثرات متغیر پیش‌آزمون نخواهیم بود.

جدول (۳) تحلیل کواریانس رابطه‌ی تعلیم و تربیت در خانواده و پذیرش مسئولیت در گروه گواه و آزمایش

سطح تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجموع مجذورات	F	سطح معناداری
مقدار ثابت	۱۸۰/۳۴	۲	۹۰/۱۷	۴۹/۳۱	۰
اثر پیش‌آزمون	۵۴/۶۷۳	۱	۵۴/۶۷۳	۲۹/۸۹۸	۰
اثر متغیر مستقل	۱۵۳/۰۷۰	۱	۱۵۳/۰۷۰	۸۳/۷۰۷	۰/۷۳۸
خطا	۱۰۷/۸۹	۵۶	۱/۸۲۹	۰/۱۱۳	
کل	۲۰۸۲۸/۷۵	۶۰			

اجرای تحلیل کواریانس زمانی الزم است که بین متغیر پیش‌آزمون و متغیر وابسته همبستگی وجود داشته باشد. همانطور که مشاهده می‌شود در خط سوم مقدار f تأثیر متغیر همپراش را ۸۳/۷۰۷ نشان می‌دهد که این مقدار معنادار است، بنابراین تحلیل کواریانس نیز برقرار است.

اگر مقدار f متغیر پیش‌آزمون معنادار نبود نتایج تحلیل کواریانس ما برای مقایسه گروه‌هایمان صحیح است ولی دیگر متغیر پیش‌آزمون ما تأثیری بر مدل ندارد. در خط چهارم ما شاهد خروجی اصلی تحلیل کواریانس هستیم که مقدار f تأثیر متغیر مستقل ۰/۱۱۳ را نشان می‌دهد که این مقدار معنادار است یعنی پس از خارج کردن تأثیر متغیر همپراش اختلاف معنی‌داری بین میانگین‌های دو نمونه وجود دارد.

چون است نتیجه می‌گیریم که مقدار F متغیر مستقل (۱۰/۰۳) معنی‌دار بوده است، و پس از خارج کردن تأثیر پیش‌آزمون، تفاوت معنی‌داری بین میانگین نمرات دو گروه وجود دارد و فرضیه‌ی اول اصلی تحقیق «رابطه‌ی تعلیم و تربیت در خانواده بر پذیرش مسئولیت در دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شهر کلات نادری موثر می‌باشد». با اطمینان بیش از ۹۵٪ و قبول خطای کمتر ۵٪ تأیید می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تبیین بررسی رابطه‌ی تعلیم و تربیت در خانواده و پذیرش مسئولیت با هم‌نوعان در اجتماع (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شهر کلات نادری) با روش تحقیق نیمه تجربی و طرح تحقیق، پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل می‌باشد و نتایج تحقیق عبارت بود از نیازهای اساسی انسان برای شناخت و قرارگیری در مسیر صحیح تربیت و پذیرش مسئولیت در زندگی، آشنایی با هدف است. زیرا بدون شناخت هدف امکان انحراف از مسیر صحیح تربیت وجود دارد.

از همین رو، اولین شرط هماهنگی فعالیت های تربیتی، داشتن هدف است که می باید برنامه ها و فعالیت های مربوط را هدایت کند. لذا ضروری است که برنامه ریزان تعلیم و تربیت، هدف از تربیت متربیان را مشخص نمایند. زیرا اهداف تربیت در هر مکتبی، کمال مطلوب آدمی است و تمام فعالیت های او متأثر از آنهاست. یافته های تحقیق حاکی از آن بود که مهم ترین اهداف تربیت اسلامی با رویکرد مسئولیت پذیری عبارتند از: اهداف اعتقادی شامل: پرستش و عبادت خدای یگانه (ادای فرایض، تقوا، سپاس گزاری)؛ اهداف اقتصادی شامل: روحیه کار و معاش، انفاق؛ اهداف فرهنگی شامل: خودباوری، مشارکت و همکاری در فعالیت های گروهی، پاسداری از قداست و روابط خانواده، تعاون، روحیه امر به معروف و نهی از منکر به عنوان وظیفه ای همگانی، تقویت روحیه نظم و انضباط؛ اهداف علمی آموزشی شامل: تقویت روحیه تعقل، تحقیق و تفکر، پرورش روحیه تعلیم و تعلم مستمر، پرورش روحیه مشارکت و همکاری در فعالیت های گروهی و پرورش روحیه کتابخوانی و مطالعه از اینکه هدف غایی تربیت، رساندن نوجوان به قرب الهی است.

منابع و مأخذ

۱. حسینی، زهرا؛ ایزدی، مهشید و وکیلی، نجمه (۱۳۹۷)، بررسی مؤلفه های مسئولیت پذیری براساس دیدگاه اسلام، فصلنامه علوم اجتماعی، دوره ۷۲، شماره ۸۸ _ صفحات: ۲۵-۴۲
۲. حسینی، زهرا؛ ایزدی، مهشید، وکیلی، نجمه، و انصاریان، فهیمه (۱۳۹۶) بررسی اهداف تربیت مبتنی برمسئولیت پذیری با نظر به مراحل تربیتی مدنظر اسلام، دو فصلنامه علمی پژوهشی آموزه های تربیتی در قرآن و حدیث، سال ۸، شماره ۵_ صفحات ۳۵-۵۱
۳. خاکپور، مسعود (۱۳۹۴)، مبانی نظری آسیب شناسی تربیت دینی در نوجوانان و جوانان، مجموعه مقالات آسیب شناسی تربیت دینی در آموزش و پرورش. تهران: مؤسسه فرهنگی محراب قلم.
۴. دبس، موریس (۲۰۱۸) مراحل تربیت، ترجمه علی محمد کاردان، تهران: انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۵. رحیمی، عزیزالله (۱۳۹۷)، پرورش حس مسئولیت پذیری و مشارکت جویی در نوجوانان و جوانان، مشهد: نشر صالح.
۶. سعدی، مصلح الدین (۱۳۹۲)، بوستان، تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی، چاپ پنجم، تهران: خوارزمی.
۷. سلیمانی فر، ثریا (۱۳۹۰)، بررسی شخصیت جوان از دیدگاه قرآن، حدیث و علم روان شناسی، تهران: فرهنگ مکتوب.
۸. سمیعی درونه، رضا (۱۳۹۶). اصول و اهداف آموزش و پرورش ابتدایی، کنفرانس ملی روانشناسی و علوم تربیتی، دوره دوم.
۹. شرفی، محمدرضا (۱۳۹۷)، دنیای نوجوان، تهران: وزارت آموزش و پرورش، مؤسسه فرهنگی منادی تربیت.
۱۰. صالحی، اکبر و یاراحمدی، مصطفی (۱۳۹۸)، تبیین تعلیم و تربیت اسلامی از دیدگاه علامه طباطبایی باتأکید برهد فها و رو شهای تربیتی، فصلنامه علمی تخصصی تربیت اسلامی، دوره ۸، شماره ۱-صفحات: ۳۲-۵۱
۱۱. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۹۲)، المیزان فی تفسیرالقرآن، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم: انتشارات اسلامی جامعه مدرسین.